

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล
(Individual Study)

เรื่อง

หลักนิติธรรมกับการสอบสวนของพนักงานอัยการ

จัดทำโดย

นายสุรศักดิ์ ตีรรัตน์ตระกูล

รหัส ๕๙๐๔๔๒

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม
หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๔

วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ

สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

(ลิขสิทธิ์ของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ)

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	
หลักนิติธรรม	๑
พนักงานอัยการ	๕
- หน้าที่ของพนักงานอัยการ	๕
- การสอบสวนของพนักงานอัยการ	๖
- อำนาจหน้าที่และภารกิจต่างๆ	๘
- หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการสอบสวนของพนักงานอัยการ	๙
หลักนิติธรรมกับการสอบสวนของพนักงานอัยการ	๑๑
บทสรุป	๑๓
บรรณานุกรม	

บทคัดย่อ

สำนักงานอัยการสูงสุดมีภารกิจหลัก คือ การอำนวยความยุติธรรม การรักษาผลประโยชน์ของรัฐ และการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและผลประโยชน์ของประชาชน ในด้านการอำนวยความยุติธรรมนั้น การสอบสวนถือว่าการอำนวยความยุติธรรมเบื้องต้นและเป็นต้นธารของการดำเนินคดีอาญา สำนักงานอัยการสูงสุดได้ให้ความสำคัญในเรื่องนี้ จึงได้ปรับปรุงการดำเนินงานด้านการสอบสวนของพนักงานอัยการ โดยการจัดตั้งสำนักงานการสอบสวนขึ้นในสำนักงานอัยการสูงสุด เพื่อให้พนักงานอัยการมีความพร้อม และเพิ่มบทบาทในการสอบสวนมากยิ่งขึ้นในคดีที่มีลักษณะพิเศษตามที่กฎหมายกำหนดให้พนักงานอัยการ มีอำนาจในการสอบสวน ไม่ว่าจะเป็นในฐานะที่เป็นพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบเอง หรือผู้เข้าทำการสอบสวนร่วมกับพนักงานสอบสวน ซึ่งถือว่าเป็นก้าวสำคัญในการพัฒนาระบบการสอบสวนและระบบการดำเนินคดีอาญาของประเทศไทย ทั้งนี้ การปฏิบัติหน้าที่สอบสวนของพนักงานอัยการต้องเป็นไปด้วยความเที่ยงธรรม โดยพนักงานอัยการต้องยึดถือหลักกฎหมายและหลักนิติธรรมควบคู่กันไปจึงจะปฏิบัติหน้าที่ได้สำเร็จโดยสมบูรณ์ ซึ่งการจะใช้หลักนิติธรรมอย่างเที่ยงธรรมได้นั้น พนักงานอัยการจะต้องยึดหลักพุทธธรรม ๓ ประการ เป็นแนวทางในการปฏิบัติ อันได้แก่ การปราศจากอคติ ๔, มีพละ ๕ และให้คุณค่าแก่ใจซึ่งหากปฏิบัติได้ครบถ้วน ย่อมส่งผลให้พนักงานอัยการสามารถปฏิบัติหน้าที่อำนวยความยุติธรรมและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพให้แก่ประชาชนได้อย่างแท้จริง ทั้งยังทำให้พนักงานอัยการได้รับความเชื่อถือศรัทธาและความไว้วางใจจากประชาชนอีกด้วย

คำสำคัญ: หลักนิติธรรม, การสอบสวนของพนักงานอัยการ

หลักนิติธรรม

ตั้งแต่สมัยกรีกนั้น มีแนวความคิดหนึ่งซึ่งให้ความสำคัญกับการปกครองประเทศว่า “หลักปกครองที่ดี ต้องถูกต้องและเที่ยงธรรมโดยกฎหมาย” นักปราชญ์ชาวกรีก เพลโต (Plato) แสดงความคิดเห็นว่า การปกครองที่ดีที่สุด คือ การปกครองโดย “ราชานักปราชญ์” (Philosopher King) คือ เป็นทั้งคนดีและมีความสามารถ มีคุณธรรมประจำใจ ปกครองบ้านเมืองด้วยความถูกต้องชอบธรรม แต่ในความเป็นจริงนั้น ยากที่จะหาผู้ที่สมบูรณ์เช่นนั้นได้ เพลโตจึงได้ให้ความสำคัญกับกฎหมาย โดยเห็นว่ากฎหมายนั้นเป็นสิ่งสูงสุด และการปกครองจะต้องดำเนินการตามกฎหมาย

คำว่า “หลักนิติธรรม” นั้น วงการกฎหมายไทยแปลมาจากคำว่า The Rule of Law ซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานในระบบกฎหมายอังกฤษ ในประเทศอังกฤษมีความคิดที่ว่ามนุษย์ไม่ควรต้องถูกปกครองโดยมนุษย์ แต่ควรจะต้องถูกปกครองโดยกฎหมายนั้น ปรากฏขึ้นอย่างชัดเจนเป็นครั้งแรกในศตวรรษที่ ๑๗ ในหนังสือชื่อ “The Common Wealth of Oceana” อันเป็นผลงานของเจมส์ แฮริงตัน (James Harrington ค.ศ. ๑๖๑๑-๑๖๗๗) ซึ่งเป็นผู้ที่นิยมระบอบสาธารณรัฐอย่างแน่วแน่ อย่างไรก็ตาม แม้จนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ คำว่า Rule of Law ก็เหมือนกับคำว่า Rechtsstaat ที่ยากจะหาคำจำกัดความหรือนิยามที่ยอมรับกันเป็นยุติได้ การทำความเข้าใจความหมายของ Rule of Law จึงควรต้องทำความเข้าใจจากความเป็นมาทางประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองของอังกฤษซึ่งให้กำเนิดแนวคิดนี้

ในประเทศอังกฤษมีคำว่า The Rule of Law ซึ่งเป็นหลักที่มีรากฐานแนวคิดมาจากระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law) โดยมีนักกฎหมายรัฐธรรมนูญที่มีบทบาทมากที่สุดคนหนึ่งในการช่วยพัฒนาหลักนิติธรรม ก็คือ อัลเบิร์ต เวนน์ ไดซี่ (Albert Venn Dicey ค.ศ.๑๘๓๕-๑๙๒๒) ตำราของเขาชื่อ Introduction to the Study of the Law of the Constitution ได้กลายเป็นตำรามาตรฐานและเป็นตำราที่นักกฎหมายรัฐธรรมนูญอังกฤษส่วนใหญ่จะต้องอ้างอิงเมื่อจะต้องอธิบายความหมายของหลักนิติธรรม ไดซี่เห็นว่า หลักนิติธรรมจะต้องสัมพันธ์ใกล้ชิดกับความมีอำนาจสูงสุดของรัฐสภา^๑ และหลักนิติธรรมนั้นย่อมมีเนื้อหาสาระที่สำคัญ คือ บุคคลทุกคนย่อมเสมอภาคกันต่อหน้ากฎหมาย บุคคลไม่ว่าจะในชนชั้นใดย่อมต้องตกอยู่ภายใต้กฎหมายปกติธรรมดาของแผ่นดิน (The ordinary law of the land) ซึ่งบรรดาศาลธรรมดาทั้งหลาย (Ordinary Courts) จะเป็นผู้รักษาไว้ซึ่งกฎหมายดังกล่าว^๒ หลักนิติธรรมในความหมายนี้ย่อมปฏิเสธความคิดทั้งหลายทั้งปวงที่จะยกเว้นมิให้บรรดาเจ้าหน้าที่ทั้งหลายต้องเคารพกฎหมาย กำหนดให้บุคคลทั้งหลายยอมไม่ต้องถูกลงโทษ หากไม่ได้กระทำการอันผิดกฎหมาย และไม่มีผู้ใดทั้งสิ้นแม้แต่กษัตริย์ที่จะอยู่เหนือกฎหมายได้

^๑ Albert Venn Dicey, Introduction to the Study of the Law of the Constitution (๑๘๘๕), London: Macmillan, ๑๙๕๘, p.๑๙๕.

^๒ Albert Venn Dicey, Introduction to the Study of the Law of the Constitution , pp.๑๘๗-๒๐๓.

โดยภาพรวมได้ชี้ให้เห็นว่า บรรดาการกระทำทั้งหลายทั้งปวงของรัฐบาลและฝ่ายปกครองจะต้องอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมาย จะต้องไม่กระทำการก้าวล่วงสิทธิและเสรีภาพของราษฎร ตามอำเภอใจ หากปรากฏว่ารัฐบาลหรือฝ่ายปกครองกระทำการอันขัดต่อกฎหมาย การกระทำดังกล่าวย่อมต้องถูกฟ้องคดียังศาลยุติธรรมหรือศาลธรรมดาได้ เพราะรัฐบาลหรือเจ้าหน้าที่ย่อมจะมีสิทธิพิเศษใดๆ เหนือกว่าราษฎรไม่ได้ เราจะเห็นได้ว่าหลักนิติธรรมตามแนวความคิดของไคซีนี้ มุ่งเน้นไปที่ความผูกพัน ต่อกฎหมายของฝ่ายบริหาร ไม่ได้เรียกร้องฝ่ายนิติบัญญัติให้ต้องผูกพันต่อกฎเกณฑ์อื่นใดในการตรากฎหมายแต่อย่างใด โดยหลักนิติธรรมของไคซีจะประกอบด้วยหลัก ๓ ประการ คือ

๑. บุคคลต้องไม่ถูกลงโทษหรือกระทำร้ายต่อร่างกายหรือทรัพย์สินของตน เว้นแต่จะได้กระทำการอันเป็นการละเมิดต่อกฎหมายซึ่งได้บัญญัติขึ้นโดยกระบวนการอันชอบธรรม และพิพากษา โดยศาลยุติธรรมของแผ่นดิน

๒. ไม่มีบุคคลใดอยู่เหนือกฎหมายของแผ่นดิน ไม่ว่าบุคคลนั้นจะมีชาติกำเนิดหรือมีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมระดับใด ย่อมถูกใช้บังคับโดยกฎหมายและโทษอย่างเดียวกัน กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ หลักความเสมอภาคเบื้องต้นกฎหมาย

๓. รัฐธรรมนูญหรือกฎหมายนั้นมาจากกฎหมายปกติธรรมดาที่ศาลยุติธรรมใช้ตัดสินคดี ในชีวิตประจำวันทั้งทางคดีแพ่งและคดีอาญา

ส่วนประเทศสหรัฐอเมริกา จะใช้คำว่า Due Process of Law หรือกระบวนการอันชอบธรรมของกฎหมาย โดยปรากฏข้อความในตอนหนึ่งของรัฐธรรมนูญ กล่าวว่า “...ไม่มีมลรัฐใด จะสามารถพรากชีวิตของบุคคล เสรีภาพหรือทรัพย์สินของบุคคล โดยมิได้เป็นไปตามกระบวนการอันชอบธรรมตามกฎหมาย และไม่อาจปฏิเสธบุคคลใดที่อยู่ในดินแดนของสหรัฐฯ ในอันที่จะได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายโดยเท่าเทียม...”

คำอธิบายของลอน แอล ฟูลเลอร์ (Lon L. Fuller ค.ศ. ๑๙๐๒-๑๙๗๘) นักนิติศาสตร์ ที่มีชื่อเสียงชาวอเมริกันที่เห็นว่ากฎหมายที่จะทำให้หลักนิติธรรมปรากฏความจริงได้นั้น ต้องมีลักษณะสำคัญ^๓ ดังนี้

๑. กฎหมายจะต้องใช้บังคับเป็นการทั่วไปกับบุคคลทุกคน ไม่เว้นแม้แต่องค์กรเจ้าหน้าที่ของรัฐ

๒. กฎหมายจะต้องได้รับการประกาศใช้อย่างเปิดเผย

๓. กฎหมายจะต้องได้รับการตราขึ้นให้มีผลบังคับไปในอนาคต ไม่ใช่ตราขึ้นเพื่อใช้บังคับย้อนหลังไปในอดีต

^๓ Lon L. Fuller, *The Morality of Law*, Revised Edition, New Haven: Yale University Press, ๑๙๖๙. pp.๔๖-๕๑.

๔. กฎหมายจะต้องได้รับการตราขึ้นโดยมีข้อความที่ชัดเจน เพื่อหลีกเลี่ยงมิให้เกิดการบังคับใช้ที่ไม่เป็นธรรม

๕. กฎหมายจะต้องไม่มีข้อความที่ขัดแย้งกันเอง

๖. กฎหมายจะต้องไม่เรียกร้องให้บุคคลปฏิบัติในสิ่งที่ไม่อาจเป็นไปได้

๗. กฎหมายต้องมีความมั่นคงตามสมควร แต่ก็จะต้องเปิดโอกาสให้แก้ไขให้สอดคล้องกับสภาพของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปได้

๘. กฎหมายที่ได้รับการประกาศใช้แล้วจะต้องได้รับการบังคับให้สอดคล้องต้องกัน กล่าวคือ ต้องบังคับการให้เป็นไปตามเนื้อหาของกฎหมายที่ได้ประกาศใช้แล้วนั้น

สำหรับการพิจารณาคดีศาลสูงสุดของสหรัฐอเมริกา ได้บรรยายลักษณะกระบวนการอันชอบธรรมตามกฎหมายไว้ในคดีหนึ่งว่า “กระบวนการตามกฎหมาย คือ การที่รัฐธรรมนูญได้ให้ความคุ้มครองกับความปลอดภัยจากอันตรายของบุคคล ซึ่งฝังลึกอยู่ในประเพณีของมนोरธรรมของประชาชนเราเท่าๆ กัน ที่ถือว่าเป็นรากฐานของกฎหมาย” และยังได้กล่าวเพิ่มเติมในอีกคดีหนึ่งว่า “รัฐธรรมนูญไม่ได้พรรณนาถึงกระบวนการซึ่งตั้งใจจะอนุญาตหรือห้าม และไม่ได้ประกาศถึงหลักการที่จะใช้การหยั่งดูว่า มันเป็นกระบวนการอันชอบธรรมหรือไม่ เป็นที่แจ้งชัดว่า ไม่ได้ปล่อยให้อำนาจเป็นฝ่ายนิติบัญญัติที่จะออกกระบวนการที่อาจกำหนดขึ้นได้ มาตรการนี้เป็นการห้ามทั้งฝ่ายนิติบัญญัติรวมทั้งฝ่ายบริหารและฝ่ายตุลาการ ของรัฐบาล จึงไม่สามารถที่จะแปลงว่า มันให้อิสระกับสภาองเกรสที่จะทำกระบวนการใดให้เป็น ‘กระบวนการอันชอบธรรมของกฎหมาย’ ได้ตามใจตนเอง”

อาจกล่าวได้ว่า กระบวนการอันชอบธรรมในด้านบัญญัติหรือการบังคับใช้กฎหมายก็คือ กฎหมายที่เห็นว่ามีลักษณะที่มีใจความคล้ายคลึงกัน

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาความหมายของ “The Rule of Law” และ “Due Process of Law” แล้ว จะเห็นว่ามีลักษณะที่มีใจความคล้ายคลึงกัน ดังนี้^๔

๑. ความมีอำนาจสูงสุดของกฎหมาย

๒. ความเสมอภาคกันภายใต้กฎหมาย

๓. การบังคับใช้กฎหมายต้องเป็นธรรม

๔. องค์กรผู้มีอำนาจหน้าที่วินิจฉัย ต้องเป็นอิสระและเป็นกลาง

สำหรับประเทศไทย พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของคำว่า “หลักนิติธรรม” ไว้ว่าเป็น หลักพื้นฐานแห่งกฎหมาย

นอกจากนี้ คณะอนุกรรมการวิชาการว่าด้วยหลักนิติธรรมแห่งชาติก็ได้ให้ความหมายของคำว่า “หลักนิติธรรม” ไว้ว่า เป็นหลักการพื้นฐานแห่งกฎหมาย ที่กฎหมาย กระบวนการยุติธรรม

^๔ ส่วนหนึ่งเรียบเรียงจาก กุลพล พลวัน, หลักนิติธรรมและหลักสิทธิมนุษยชนกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา, หน้า ๖-๘.

หรือการกระทำใดๆ จะต้องไม่ฝ่าฝืน ขัดหรือแย้งต่อหลักนิติธรรม” ซึ่งโดยทั่วไปจำแนกหลักนิติธรรมดังกล่าวได้เป็น ๒ ประการคือ

๑. หลักนิติธรรมโดยเคร่งครัดหรือหลักนิติธรรมในความหมายอย่างแคบ
๒. หลักนิติธรรมโดยทั่วไปหรือหลักนิติธรรมในความหมายอย่างกว้าง

หลักนิติธรรมโดยเคร่งครัด

หลักนิติธรรมโดยเคร่งครัด หมายถึง หลักพื้นฐานแห่งกฎหมาย ที่กฎหมาย กระบวนการยุติธรรม หรือการกระทำใดๆ จะต้องไม่ฝ่าฝืน ขัดหรือแย้งต่อหลักนิติธรรม โดยหลักนิติธรรม หรือหลักขั้นพื้นฐานแห่งกฎหมายนี้จะถูกล่วงละเมิดมิได้ หากกฎหมาย กระบวนการยุติธรรม หรือการกระทำใดๆ ฝ่าฝืนขัดหรือแย้งต่อหลักนิติธรรม ย่อมไม่มีผลบังคับใช้ โดยสาระสำคัญของหลักนิติธรรมโดยเคร่งครัด มีดังนี้

- ๑) หลักความเป็นอิสระและความเป็นกลางของผู้พิพากษาและตุลาการ
- ๒) กฎหมายต้องใช้บังคับเป็นการทั่วไป
- ๓) กฎหมายต้องมีการประกาศใช้ให้ประชาชนทราบ
- ๔) กฎหมายอาญาต้องไม่มีผลย้อนหลังในทางที่เป็นโทษ
- ๕) ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาต้องมีสิทธิในการต่อสู้คดี
- ๖) เจ้าหน้าที่ของรัฐจะใช้อำนาจได้เท่าที่กฎหมายให้อำนาจ
- ๗) กฎหมายจะยกเว้นความรับผิดชอบให้แก่การกระทำที่ยังไม่เกิดขึ้นไม่ได้

หลักนิติธรรมโดยทั่วไป

หลักนิติธรรมโดยทั่วไป หมายถึง ลักษณะที่ดีของกฎหมาย กระบวนการยุติธรรม หรือการกระทำใดๆ ที่อาจเรียกอย่างหนึ่งว่าอุดมคติของกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม ซึ่งบังคับอยู่ตราบเท่าที่ไม่ขัดต่อหลักนิติธรรมโดยเคร่งครัดมีดังนี้

- ๑) กฎหมายต้องมีความชัดเจน ไม่ขัดแย้งกันเอง มีเหตุผล นำไปสู่ความเป็นธรรม คุ่มครองสิทธิมนุษยชน ดำรงไว้ซึ่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือสิทธิขั้นพื้นฐาน ทันทสมัยและสามารถรองรับต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม บัญญัติตามกระบวนการ และขั้นตอนที่กฎหมายกำหนดไว้ ไม่มีผลย้อนหลังเป็นผลร้ายหรือกระทบต่อสิทธิ หน้าที่ หรือความรับผิดชอบของบุคคล ต้องมีบทลงโทษที่เหมาะสมและได้สัดส่วนกับความผิด มีการบังคับใช้อย่างมีประสิทธิภาพ และส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้และเคารพกฎหมาย
- ๒) กระบวนการนิติบัญญัติต้องเป็นกระบวนการที่เปิดเผย โปร่งใส และตรวจสอบได้
- ๓) กระบวนการยุติธรรมต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าถึงได้โดยสะดวก ไม่ชักช้า ด้วยค่าใช้จ่ายที่เหมาะสม ต้องเปิดโอกาสให้มีการอุทธรณ์ ส่งเสริมให้มีกระบวนการยุติธรรมทางเลือก

๔) นักกฎหมายและเจ้าหน้าที่ของรัฐต้องมีความเป็นอิสระ ความเป็นกลางในการปฏิบัติหน้าที่ มีความซื่อสัตย์สุจริต ยึดหลักคุณธรรม เมตตาธรรม สันติธรรม

อีกทั้งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๓ วรรคสอง บัญญัติว่า “การปฏิบัติหน้าที่ของรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐ ต้องเป็นไปตามหลักนิติธรรม” นับเป็นครั้งแรกที่ได้มีการบัญญัติคำว่า “หลักนิติธรรม” ไว้ในรัฐธรรมนูญ และหลังจากการยึดอำนาจการปกครองของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) เมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗ และต่อมาได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช ๒๕๕๗ เมื่อวันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๗ คำว่า “นิติธรรม” ก็ปรากฏตัวขึ้นอีกในมาตรา ๓๕ (๖) อาจกล่าวได้ว่าคำๆ นี้เป็นคำที่ถูกใช้มากที่สุดคำหนึ่งในบริบทการเมืองไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงหนึ่งทศวรรษที่ผ่านมา

พนักงานอัยการ

- หน้าที่ของพนักงานอัยการ

ตามระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุดว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการ ได้กำหนดหลักการดำเนินคดีไว้ ดังนี้

“พนักงานอัยการมีอำนาจหน้าที่ในการอำนวยความยุติธรรม รักษาผลประโยชน์ของรัฐ และคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน โดยจักต้องกระทำด้วยความรวดเร็ว เท่าเทียมกันและเป็นธรรม กับทั้งต้องกระทำให้เป็นที่ยอมรับศรัทธาของประชาชน

พนักงานอัยการเป็นทนายแผ่นดิน และเป็นตัวแทนของแผ่นดินในการตรวจสอบและค้นหาความจริงในคดีอาญา การควบคุมการดำเนินคดีอาญาของรัฐ เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชนและประโยชน์ของส่วนรวม

ในการปฏิบัติต่อผู้ต้องหาและจำเลย ให้พนักงานอัยการคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตลอดจนสิทธิและเสรีภาพของบุคคลดังกล่าวตามรัฐธรรมนูญและกฎหมายอื่นด้วย ส่วนบุคคลซึ่งเป็นผู้เสียหายและพยาน พนักงานอัยการพึงให้ความคุ้มครองและปฏิบัติหน้าที่เหมาะสมตามที่กฎหมายบัญญัติไว้”

ในการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานอัยการโดยยึดหลักนิติธรรมนั้น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๒๕๕ วรรค ๒ บัญญัติว่า “พนักงานอัยการมีอิสระ ในการพิจารณาสั่งคดีและการปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปโดยเที่ยงธรรม”

นอกจากนี้ เพื่อให้การอำนวยความยุติธรรมทางอาญาของพนักงานอัยการที่ทำหน้าที่สอบสวนเป็นไปด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรม ควรมีการปลูกฝังจิตสำนึกให้ยึดหลักนิติธรรม อุทิศตน จรรยาบรรณในการปฏิบัติงาน ตามจริยธรรมและมาตรฐานการปฏิบัติงานของพนักงานอัยการในทางสากล โดยยึดหลัก ดังต่อไปนี้

- ๑) ต้องรักษาเกียรติและศักดิ์ศรีของการเป็นพนักงานอัยการ
- ๒) ต้องมีความเที่ยงธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตและความเป็นกลางปราศจากอคติ ไม่ยอมให้อิทธิพลหรืออคติใดๆ อยู่เหนือการวินิจฉัยหรือการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานอัยการ
- ๓) ต้องมีความเชี่ยวชาญในวิชาชีพกฎหมายและการปฏิบัติงาน สอดคล้องกับการเป็นพนักงานอัยการโดยเป็นไปอย่างรอบคอบ รวดเร็ว
- ๔) ต้องมีจิตสำนึกมุ่งมั่นในการรักษาผลประโยชน์ของสาธารณะและการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน
- ๕) ต้องดำเนินบทบาทที่แข็งขันในการตรวจสอบให้ได้ความจริงตามหลักนิติธรรม เพื่อนำไปสู่ความยุติธรรม
- ๖) ต้องปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างเหมาะสมและให้ความร่วมมือที่ดีในการอำนวยความสะดวกยุติธรรม

- การสอบสวนของพนักงานอัยการ

การสอบสวนของพนักงานอัยการเป็นการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานอัยการที่เกี่ยวข้องกับการอำนวยความสะดวกยุติธรรมทางอาญา ซึ่งตามพระราชบัญญัติองค์กรอัยการและพนักงานอัยการ พ.ศ. ๒๕๕๓ มาตรา ๘ กำหนดให้การปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานอัยการต้องเป็นไปตามบทบัญญัติของกฎหมายและหลักนิติธรรม

กฎหมายที่กำหนดให้พนักงานอัยการมีอำนาจหน้าที่ในการสอบสวนในปัจจุบันนี้คือ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๒๐ และพระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. ๒๕๔๗ มาตรา ๓๒ กล่าวคือ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๒๐ ให้อัยการสูงสุดหรือผู้รักษาการแทนเป็นพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบ ถ้าความผิดซึ่งมีโทษตามกฎหมายไทยได้กระทำล้นนอกราชอาณาจักร โดยอัยการสูงสุดหรือผู้รักษาการแทนจะมอบหมายหน้าที่นั้นให้พนักงานอัยการ หรือพนักงานสอบสวนคนใดเป็นผู้รับผิดชอบทำการสอบสวนแทนก็ได้

ในกรณีที่อัยการสูงสุดหรือผู้รักษาการแทนมอบหมายให้พนักงานสอบสวนคนใดเป็นผู้รับผิดชอบทำการสอบสวน อัยการสูงสุดหรือผู้รักษาการแทนจะมอบหมายให้พนักงานอัยการคนใด ทำการสอบสวนร่วมกับพนักงานสอบสวนก็ได้

ให้พนักงานอัยการที่ได้รับมอบหมายให้เป็นพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบหรือให้ทำการสอบสวนร่วมกับพนักงานสอบสวน มีอำนาจและหน้าที่ในการสอบสวนเช่นเดียวกับพนักงานสอบสวน บรรดาอำนาจและหน้าที่ประการอื่นที่กฎหมายบัญญัติไว้ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการ

ในกรณีที่พนักงานอัยการทำการสอบสวนร่วมกับพนักงานสอบสวน ให้พนักงานสอบสวนปฏิบัติตามคำสั่งและคำแนะนำของพนักงานอัยการในเรื่องที่เกี่ยวกับการรวบรวมพยานหลักฐาน

ในกรณีจำเป็นพนักงานสอบสวนดังต่อไปนี้ มีอำนาจสอบสวนในระหว่างรอคำสั่งจากอัยการสูงสุดหรือผู้รักษาการแทน

- ๑) พนักงานสอบสวนซึ่งผู้ต้องหาถูกจับในเขตอำนาจ
- ๒) พนักงานสอบสวนซึ่งรัฐบาลประเทศอื่นหรือบุคคลที่ได้รับความเสียหายได้ร้องให้ทำโทษผู้ต้องหา

เมื่อพนักงานอัยการหรือพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบในการสอบสวนแล้วแต่กรณี เห็นว่าการสอบสวนเสร็จแล้ว ให้ทำความเห็นตามมาตรา ๑๔๐ มาตรา ๑๔๑ หรือมาตรา ๑๔๒ ส่งพร้อมสำนวนไปยังอัยการสูงสุดหรือผู้รักษาการแทน

สำหรับการสอบสวนคดีพิเศษนั้น พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. ๒๕๔๗ มาตรา ๓๒^๕ กำหนดให้พนักงานอัยการ หรืออัยการทหารเข้าร่วมสอบสวนกับพนักงานสอบสวนคดีพิเศษ ในคดีพิเศษที่มีลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใดตามมาตรา ๒๑ วรรคหนึ่ง^๖ (๑) (ค) หรือ

^๕ พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. ๒๕๔๗ มาตรา ๓๒ บัญญัติว่า “ในกรณีที่ กคพ. เห็นว่า เพื่อประสิทธิภาพในการปราบปรามการกระทำความผิดคดีพิเศษ กคพ. จะให้ความเห็นชอบให้คดีพิเศษคดีหนึ่งคดีใดหรือคดีประเภทใดต้องมีพนักงานอัยการหรืออัยการทหาร แล้วแต่กรณี มาสอบสวนร่วมกับพนักงานสอบสวนคดีพิเศษหรือมาปฏิบัติหน้าที่ร่วมกับพนักงานสอบสวนคดีพิเศษ เพื่อให้คำแนะนำและตรวจสอบพยานหลักฐานตั้งแต่ขั้นเริ่มการสอบสวน แล้วแต่กรณี ก็ได้ เว้นแต่การสอบสวนคดีพิเศษที่มีลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใดตามมาตรา ๒๑ วรรคหนึ่ง (๑) (ค) หรือ (ง) ต้องมีพนักงานอัยการหรืออัยการทหารมาสอบสวนร่วมกับพนักงานสอบสวนคดีพิเศษทุกคดี แล้วแต่กรณี ทั้งนี้ การสอบสวนร่วมกันหรือการปฏิบัติหน้าที่ร่วมกันดังกล่าวให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่ กคพ. กำหนด”

^๖ พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. ๒๕๔๗ มาตรา ๒๑ วรรคหนึ่งคดีพิเศษที่จะต้องดำเนินการสืบสวนและสอบสวนตามพระราชบัญญัตินี้ ได้แก่คดีความผิดทางอาญาดังต่อไปนี้

(๑) คดีความผิดทางอาญาตามกฎหมายที่กำหนดไว้ในบัญชีท้ายพระราชบัญญัตินี้ และที่กำหนดในกฎกระทรวงโดยการเสนอแนะของ กคพ. โดยคดีความผิดทางอาญาตามกฎหมายดังกล่าวจะต้องมีลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใดดังต่อไปนี้

(ก) คดีความผิดทางอาญาที่มีความซับซ้อน จำเป็นต้องใช้วิธีการสืบสวนสอบสวนและรวบรวมพยานหลักฐานเป็นพิเศษ

(ข) คดีความผิดทางอาญาที่มีหรืออาจมีผลกระทบอย่างรุนแรงต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน ความมั่นคงของประเทศ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศหรือระบบเศรษฐกิจหรือการคลังของประเทศ

(ค) คดีความผิดทางอาญาที่มีลักษณะเป็นการกระทำความผิดข้ามชาติที่สำคัญหรือเป็นการกระทำขององค์กรอาชญากรรม

(ง) คดีความผิดทางอาญาที่มีผู้ทรงอิทธิพลที่สำคัญเป็นตัวการ ผู้ใช้หรือผู้สนับสนุน

(ง) ทุกคดีแล้วแต่กรณี ส่วนคดีพิเศษที่มีลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใดตามมาตรา ๒๑ วรรคหนึ่ง (ก) (ข) (จ) หรือตามมาตรา ๒๑ วรรคหนึ่ง (๒) พนักงานอัยการหรืออัยการทหารจะขอเข้าร่วมสอบสวนกับพนักงานสอบสวนคดีพิเศษแล้วแต่กรณีได้ ต้องได้รับความเห็นชอบคณะกรรมการคดีพิเศษ (กคพ.) ก่อน โดยการสอบสวนร่วมดังกล่าวให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่ กคพ. กำหนด

เหตุผลที่กฎหมายกำหนดให้พนักงานอัยการเข้าร่วมสอบสวนกับพนักงานสอบสวนก็เพื่อให้การสอบสวนเป็นไปด้วยความรอบคอบ รวดเร็ว มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และเป็นธรรมกับทุกฝ่าย เนื่องจากพนักงานอัยการเป็นผู้วินิจฉัยสั่งคดีและสืบพยานในชั้นศาล ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการดังกล่าวถูกต้อง พนักงานอัยการจึงจำเป็นต้องได้รับรู้ข้อเท็จจริงในคดีตั้งแต่เริ่มแรกโดยไม่ต้องรอจนกระทั่งพนักงานสอบสวนส่งสำนวนมาให้พิจารณาสั่งคดี ทำให้พนักงานอัยการสามารถใช้ดุลพินิจในการพิจารณาสั่งคดีได้โดยรอบคอบ รวดเร็ว และถูกต้องตามความเป็นจริง

- อำนาจหน้าที่และภารกิจต่างๆ

ปัจจุบัน สำนักงานอัยการสูงสุด ได้จัดตั้งสำนักงานการสอบสวนขึ้น โดยมีอธิบดีอัยการเป็นผู้บังคับบัญชาและให้สำนักงานมีหน้าที่รับผิดชอบงานทั้งปวงตามที่กฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ กำหนดให้เป็นอำนาจและหน้าที่ของพนักงานอัยการเกี่ยวกับการสอบสวน ดังนี้

๑. อำนาจหน้าที่ในการตรวจสอบข้อเท็จจริงตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๓๒ และมาตรา ๖๘

๒. การสอบสวนที่เป็นอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการ

๒.๑ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

๒.๒ ตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการมีส่วนร่วมในองค์กรอาชญากรรมข้ามชาติ พ.ศ. ๒๕๕๖

๓. งานร่วมสอบสวน

- งานร่วมสอบสวนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินคดี

๓.๑ การเข้าร่วมสอบสวนคดีพิเศษ

๓.๒ การร่วมไต่สวนกับ ป.ป.ช.

(จ) คดีความผิดทางอาญาที่มีพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจชั้นผู้ใหญ่ซึ่งมิใช่พนักงานสอบสวนคดีพิเศษหรือเจ้าหน้าที่คดีพิเศษเป็นผู้ต้องสงสัยเมื่อมีหลักฐานตามสมควรว่าน่าจะได้กระทำความผิดอาญาหรือเป็นผู้ถูกกล่าวหาหรือผู้ต้องหา

ทั้งนี้ ตามรายละเอียดของลักษณะของการกระทำความผิดที่ กคพ. กำหนด

(๒) คดีความผิดทางอาญาอื่นนอกจาก (๑) ตามที่ กคพ. มีมติด้วยคะแนนเสียงไม่น้อยกว่าสองในสามของกรรมการทั้งหมดเท่าที่มีอยู่

๓.๓ การเข้าร่วมสอบสวนกับ ก.ก.ต.

๔. งานอำนวยความสะดวกหรือธรรมชั้นสอบสวน

๔.๑ การร่วมคุ้มครองเด็กในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

- ร่วมอยู่ในการจัดบันทึกคำร้องทุกข์ในคดีที่ผู้เสียหายเป็นเด็ก
- ร่วมอยู่ในการสอบสวนผู้เสียหาย พยาน หรือผู้ต้องหาที่เป็นเด็กอายุไม่เกิน ๑๘ ปี
- ร่วมอยู่ด้วยในกรณีผู้เสียหายหรือพยานที่เป็นเด็กชี้ตัวผู้ต้องหา

๔.๒ การเข้าร่วมการชันสูตรพลิกศพ

- การเข้าร่วมการชันสูตรพลิกศพคดีวิสามัญฆาตกรรม
- การเข้าร่วมกับพนักงานสอบสวนทำสำนวนชันสูตรพลิกศพคดีวิสามัญฆาตกรรม
- การเข้าร่วมกับพนักงานสอบสวนทำสำนวนกรณีความตายเกิดขึ้นโดยการกระทำของเจ้าพนักงาน หรือกรณีที่ถูกตายถูกกล่าวหาว่าต่อสู้อัตโนมัติเจ้าพนักงานซึ่งอ้างว่าปฏิบัติราชการตามหน้าที่

๕. ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

- หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการสอบสวนของพนักงานอัยการ

๑. สำนักงานการสอบสวน

สำนักงานการสอบสวนจัดตั้งขึ้นโดยประกาศคณะกรรมการอัยการ เรื่อง การแบ่งหน่วยงานและการกำหนดอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานภายในของสำนักงานอัยการสูงสุด (ฉบับที่ ๖) พ.ศ. ๒๕๕๖ โดยมีอำนาจหน้าที่หลักประการหนึ่ง คือ รับผิดชอบเกี่ยวกับการสอบสวนคดีความผิดที่มีโทษตามกฎหมายไทย ซึ่งได้กระทำลงนอกราชอาณาจักร ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๒๐ หรือที่เรียกกันว่า “คดีความผิดนอกราช” ที่กำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของอัยการสูงสุดหรือผู้รักษาการแทน ซึ่งเดิมสำนักงานต่างประเทศเป็นหน่วยงานผู้รับผิดชอบหลักที่จะพิจารณากลับกรองงานเสนออัยการสูงสุด เพื่อพิจารณาสั่งการเรื่องการมอบหมาย การสืบสวน เมื่อมีการจัดตั้งสำนักงานการสอบสวนขึ้น จึงได้โอนภารกิจหลักดังกล่าวมาให้สำนักงานการสอบสวนเป็นผู้รับผิดชอบ ขั้นตอนในการดำเนินงานในเรื่องนี้ก็คือ เมื่อพนักงานสอบสวนรับเรื่อง (คดี) ที่มีการกล่าวหาว่ามีผู้กระทำความผิดนอกราชอาณาจักรที่มีโทษตามกฎหมายไทยไว้ ก็จะส่งเรื่องมาให้อัยการสูงสุด เพื่อขอให้พิจารณาดำเนินการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๒๐ เนื่องจากอัยการสูงสุดหรือผู้รักษาการแทนเป็นพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบ

สำนักงานการสอบสวนจะเป็นผู้พิจารณาในเบื้องต้นและเสนออัยการสูงสุดให้วินิจฉัยสั่งการและมอบหมายพนักงานอัยการหรือพนักงานสอบสวนคนหนึ่งคนใดเป็นผู้รับผิดชอบทำการสอบสวนแทน หรือมอบหมายให้พนักงานอัยการทำการสอบสวนร่วมกับพนักงานสอบสวนที่อัยการสูงสุดหรือผู้รักษาการแทนมอบหมายให้เป็นพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบทำการสอบสวน

นอกจากสำนักงานการสอบสวนจะทำหน้าที่พิจารณากลับกรองงานเสนออัยการสูงสุดพิจารณาดังกล่าวแล้ว สำนักงานการสอบสวนยังเป็นหน่วยงานหลักที่อัยการสูงสุดหรือผู้รักษาการแทนมอบหมายให้เข้าร่วมสอบสวนกับพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบในคดีความผิดนอกราชอาณาจักร หรือในบางกรณีอัยการสูงสุดหรือผู้รักษาการแทนอาจมอบหมายให้พนักงานอัยการสำนักงานการสอบสวน ฝ่ายเดียวให้เป็นพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบเสียเอง

๒. สำนักงานอัยการจังหวัด

มีบางกรณีที่พนักงานสอบสวนส่งเรื่องมา โดยพนักงานสอบสวนที่อยู่ในท้องที่ต่างจังหวัดเป็นผู้ที่ทำการสอบสวนเบื้องต้นในคดีความผิดนอกราชอาณาจักร ซึ่งกรณีนี้ สำนักงานการสอบสวนจะเสนอให้อัยการสูงสุดหรือผู้รักษาการแทนมอบหมายให้พนักงานอัยการในสำนักงานอัยการจังหวัดแห่งท้องที่นั้น ไปทำการสอบสวนร่วมกับพนักงานสอบสวนในท้องที่ดังกล่าว และมอบหมายให้หัวหน้าพนักงานสอบสวนนั้น เป็นพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบ ทั้งนี้ เพื่อความสะดวก รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพในการสอบสวน

๓. สำนักงานคดีคุ้มครอง

สำนักงานคดีคุ้มครองจัดตั้งขึ้นโดยประกาศคณะกรรมการอัยการ เรื่อง การแบ่งหน่วยงานและกำหนดอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานภายในสำนักงานอัยการสูงสุด (ฉบับที่ ๑๕) พ.ศ. ๒๕๕๘ โดยให้มีอำนาจหน้าที่หลักประการหนึ่งคือ รับผิดชอบการสอบสวนคดีความผิดเกี่ยวกับการคุ้มครองที่เกิดนอกราชอาณาจักร ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๒๐ และพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการคุ้มครอง พ.ศ. ๒๕๕๑ และมีอำนาจดำเนินคดีความผิดเกี่ยวกับการคุ้มครอง รวมตลอดทั้งคดีความผิดข้อหาอื่นที่รวมอยู่ในสำนวนเดียวกัน

ทั้งนี้ คดีความผิดนอกราชอาณาจักรที่เป็นคดีความผิดเกี่ยวกับการคุ้มครองที่สำนักงานคดีคุ้มครองมีอำนาจหน้าที่ดำเนินการสอบสวนนั้น จะต้องเป็นคดีที่เกิดเหตุตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๕๘ เป็นต้นไป ส่วนคดีที่เกิดขึ้นก่อนวันเวลาดังกล่าว ยังคงเป็นอำนาจหน้าที่ของสำนักงานการสอบสวนที่จะดำเนินการสอบสวนต่อไป

การที่สำนักงานอัยการสูงสุดได้จัดตั้งสำนักงานการสอบสวนขึ้นนี้ ถือว่าเป็นก้าวสำคัญในการรักษาหลักนิติธรรม เนื่องจากมีการให้ความสำคัญของงานด้านการสอบสวน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ในการอำนวยความยุติธรรมทางอาญา รักษาผลประโยชน์ของรัฐ การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ตลอดจนภารกิจต่างๆ ตามกฎหมายในฐานะเป็นองค์กรของรัฐ ซึ่งเป็นการยกระดับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนของประเทศไทยให้พัฒนาขึ้นไปสู่ความเป็นสากล ซึ่งสอดคล้องกับการที่ประเทศไทยเข้าสู่การเปิดเสรีประชาคมเศรษฐกิจ

อาเซียน (AEC) ซึ่งประเทศไทยและประเทศต่างๆ จะมีการเคลื่อนย้ายแรงงาน เงินลงทุนระหว่างกันได้ง่ายขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็ทำให้เกิดอาชญากรรมต่างๆ มากขึ้นด้วย อันเป็นผลทำให้สำนักงานอัยการสูงสุด ต้องรับผิดชอบกับคดีต่างๆ ที่เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก นอกเหนือจากคดีต่างๆ ที่มีอยู่แล้ว เช่น คดีเกี่ยวกับอาชญากรรมข้ามชาติ ยาเสพติด ขบวนการค้ามนุษย์ แรงงานต่างด้าว การฟอกเงิน อาชญากรรมทางเศรษฐกิจ อาชญากรรมทางคอมพิวเตอร์ การก่อการร้าย การค้าอาวุธโดยผิดกฎหมาย การละเมิดทรัพย์สินทางปัญญา หรือภัยความมั่นคงรูปแบบต่างๆ เป็นต้น

นอกจากนี้ พนักงานอัยการ สำนักงานการสอบสวน ซึ่งมีบทบาทในการสอบสวน และร่วมสอบสวนกับพนักงานสอบสวนในหน่วยงานต่างๆ ต้องมีการปรับตัวและเตรียมความพร้อมในด้านต่างๆ เป็นอย่างมาก เนื่องจากอาชญากรรมในปัจจุบันมีความซับซ้อนมากขึ้น มีเครือข่ายขนาดใหญ่มีการใช้เครื่องมือและใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยในการประกอบอาชญากรรม ดังนั้น การดำเนินการด้านการสอบสวนของพนักงานอัยการจึงต้องดำเนินไปด้วยความละเอียดรอบคอบ โดยอาศัยความรู้ ความเชี่ยวชาญในด้านต่างๆ ทั้งนี้ ในการปฏิบัติหน้าที่สอบสวนดังกล่าว พนักงานอัยการสามารถดำเนินการได้อย่างอิสระ ไม่ต้องตกอยู่ภายใต้อาณัติ หรืออิทธิพลของบุคคลใดๆ หากแต่อยู่ภายใต้กรอบของกฎหมายและหลักนิติธรรม

หลักนิติธรรมกับการสอบสวนของพนักงานอัยการ

การสอบสวนของพนักงานอัยการดังที่ได้กล่าวมานั้น จะต้องดำเนินการโดยนำเอาหลักนิติธรรมมาใช้อย่างมีความเป็นอิสระเพื่อให้เกิดความเที่ยงธรรม โดยการจะปฏิบัติให้บรรลุผลสำเร็จได้นั้น พนักงานอัยการจะต้องมีหลักยึดมั่นที่สำคัญ ๓ ประการ คือ

- ความปราศจากอคติ ๔

อคติ เป็นความลำเอียงที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ ซึ่งหากหลีกเลี่ยงได้ก็จะเกิดความซื่อสัตย์สุจริต ยุติธรรมภายในจิตใจ ทั้งนี้ในทางพระพุทธศาสนาแบ่งอคติออกเป็น ๔ ด้าน คือ

๑. ฉันทาคติ ความลำเอียงเพราะความรักใคร่ หมายถึง การทำให้เสียความยุติธรรม เพราะอ้างเอาความรักใคร่หรือความชอบพิกัน ซึ่งมักเกิดกับตัวเอง ญาติพี่น้อง และคนสนิทสนม การแก้ฉันทาคติต้องทำใจให้เป็นกลาง โดยการปฏิบัติต่อทุกคนให้เหมาะสมเหมือนกัน

๒. โทสาคติ ความลำเอียงเพราะความไม่ชอบเกลียดชัง หรือโกรธแค้น หมายถึง การทำให้เสียความยุติธรรม เพราะความโกรธหรือลู่อ่านาจโทสะ การแก้ไขโทสาคติ ทำได้ด้วยการทำใจให้หนักแน่น รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา และพยายามแยกเรื่องส่วนตัวกับเรื่องงานออกจากกัน

๓. โมหาคติ ความลำเอียงเพราะความไม่รู้ หรือความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หมายถึง การทำให้เสียความรู้สึกระงธรรมเพราะความสะเพร่า ความไม่ละเอียดถี่ถ้วน รีบตัดสินใจก่อนพิจารณาให้ถี่ถ้วนแก้ไขทำได้ด้วยการเปิดใจให้กว้าง ทำใจให้สงบ มองโลกในแง่ดี และยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น

๔. ภัยาคติ ความลำเอียงเพราะความกลัว หมายถึง การทำให้เสียความยุติธรรม เพราะมีความหวาดกลัว หรือเกรงกลัวภัยอันตราย วิธีแก้ทำได้ด้วยความพยายามฝึกให้เกิดความกล้าหาญ โดยเฉพาะความกล้าหาญทางจริยธรรม คือ กล้าคิด กล้าพูดในสิ่งที่ดีงาม

- มีพละ ๕

พละ ซึ่งหมายถึง แกร่งกำลัง แบ่งออกเป็น ๕ ประการ ได้แก่

๑. ศรัทธาพละ ความเชื่อ กำลังการควบคุมความสงสัย
๒. วิริยะพละ ความเพียร กำลังการควบคุมความเกียจคร้าน
๓. สติพละ ความระลึกได้ กำลังการควบคุมความประมาท การไม่ใส่ใจ ใจลอย ไร้สติ
๔. สมาธิพละ ความตั้งใจมั่น กำลังการควบคุมการรอกแวก ไขว้เขว ฟุ้งซ่าน
๕. ปัญญาพละ ความรอบรู้ กำลังการควบคุมการเพิกเฉยไม่สนใจ หลงมกมาย

- ให้คุณค่าสำคัญสุดคือ ใจ

หลักธรรมในพุทธศาสนา กล่าวว่า “ใจเป็นประธานของสิ่งทั้งปวง ใจเป็นใหญ่ ใจประเสริฐที่สุด ทุกสิ่งสำเร็จได้ด้วยใจ” (มโนปุพพังคมา ธัมมา มโนเสณฺฐา มโนมยา) ในที่นี้หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่ด้วยหัวใจที่แน่วแน่ เมื่อเชื่อมั่นในใจของตนเองย่อมก่อให้เกิดเป็นสมาธิ และสามารถปฏิบัติหน้าที่ให้ทุกสิ่งบรรลุผลได้ตามความประสงค์.

บทสรุป

ไม่ว่าในอดีตหรือปัจจุบัน หลักนิติธรรม (The rule of law) เป็นหลักการที่ทุกรัฐให้ความสำคัญและรับรองโดยจะมีการบัญญัติถึงหลักนิติธรรมไว้ในรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดที่มีคุณค่าและค่าสูงกว่ากฎหมายอื่นทั้งหมด เพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพเพื่อให้ทุกๆ คนที่อาศัยอยู่ในรัฐ มีความสุข ดังนั้นหลักนิติธรรมจึงเป็นหลักการที่สำคัญเป็นอย่างยิ่ง และอยู่ในลำดับที่สูงกว่ากฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ที่จะใช้ในการปกครองและหลักการปกครองที่ดี คือ การปกครองภายใต้กฎหมายมิใช่ตามอำเภอใจ หรืออำนาจของตัวบุคคล โดยคำนึงถึงความเป็นธรรมและความยุติธรรม รวมทั้งมีความรวดเร็วตลอดทั้งจะต้องอยู่ภายใต้หลักนิติธรรม ซึ่งจะเป็นเครื่องมือกำกับให้เกิดความชัดเจนของกฎหมายความมั่นคงของกฎหมาย ความเป็นกฎหมายที่แท้จริงของกฎหมาย ความเป็นอิสระของศาล การเคารพในหลักความยุติธรรมตามธรรมชาติ ตลอดจนความสะอาดในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม

สำหรับประเทศไทย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ และ ๒๕๕๐ ได้มีบทบัญญัติให้ความสำคัญคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาภายใต้ หลักนิติธรรมหลายประการ เช่น สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์ สิทธิที่จะได้รับการสอบสวนการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม หรือสิทธิที่จะไม่ถูกกล่าวหา ชู เชิญ หรือให้คำมั่นสัญญาในชั้นสอบสวน เป็นต้น ซึ่งในการอำนวยความยุติธรรมให้แก่ประชาชนนั้น การสอบสวนนับว่าเป็นต้นธารสำคัญในการดำเนินคดีอาญาและพนักงานอัยการมีหน้าที่สำคัญประการหนึ่ง คือการอำนวยความยุติธรรมโดยดำเนินคดีกับผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดทางอาญาจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่พนักงานอัยการต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีตั้งแต่เริ่มแรก เพราะจะทำให้ทราบข้อเท็จจริงครบถ้วน ถูกต้อง ก่อนวินิจฉัยสั่งคดี ดังนั้น พนักงานอัยการจึงควรเข้ามามีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในการสอบสวน ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา หรือพยานบุคคลต่างๆ ได้รับความคุ้มครองและความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ อันจะมีผลให้ผู้กระทำความผิดที่แท้จริงได้รับการลงโทษและผู้บริสุทธิ์ได้รับการปล่อยตัวไป

การสอบสวนของพนักงานอัยการเป็นกระบวนการหนึ่งที่มีความสำคัญในการอำนวยความยุติธรรมให้แก่ประชาชน ซึ่งพนักงานอัยการจะต้องปฏิบัติตามกฎหมายและหลักนิติธรรมที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้เพื่อรักษาประโยชน์สาธารณะและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน การปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานอัยการ ไม่ว่าจะเป็นการสอบสวน การพิจารณาสั่งคดีต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปโดยเที่ยงธรรมและการจะปฏิบัติหน้าที่ให้เกิดผลสัมฤทธิ์ได้ จะต้องยึดหลักนิติธรรม ซึ่งเป็นเรื่องนามธรรมที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ ที่ต้องปลูกฝังจิตสำนึก อุดมการณ์ จรรยาบรรณในการปฏิบัติงานและสิ่งหนึ่งที่เป็นแนวทางให้เกิดการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมได้ คือ การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาคือ การปราศจากอคติ ๔ มีผล ๕ และให้คุณค่าแก่ใจเข้ามาปรับใช้ด้วย ทั้งนี้ เพื่อการอำนวยความยุติธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมได้อย่างแท้จริง.

บรรณานุกรม

- กุลพล พลวัน. หลักนิติธรรมและหลักสิทธิมนุษยชนกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา. พ.ศ. ๒๕๔๘.
- คณะกรรมการอิสระว่าด้วยการส่งเสริมหลักนิติธรรมแห่งชาติ. เอกสารทางวิชาการ “นิติรัฐนิติธรรม” พ.ศ. ๒๕๕๕.
- จันทจิรา เอี่ยมมยุรา. หลักนิติธรรม (The Rule of Law) กับการพัฒนากระบวนการยุติธรรมในสังคมไทย, เผยแพร่ในเว็บไซต์ www.law.tu.th.
- ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒนศานต์, “หลักนิติธรรม”, รวมบทความทางวิชาการเนื่องในโอกาสครบรอบ ๙๐ ปี ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑.
- ธานินทร์ กรัยวิเชียร. หลักนิติธรรม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๕๓.
- ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช, เอกสารงานวิจัย เรื่อง “ความหมายและองค์ประกอบของหลักนิติธรรม” พ.ศ. ๒๕๕๕.
- วรเจตน์ ภาคีรัตน์, หลักนิติรัฐและนิติธรรม. เผยแพร่ในเว็บไซต์ www.pub-law.net
- สำนักงานการสอบสวน. การกิจและหน้าที่ของพนักงานอัยการ, เผยแพร่ในเว็บไซต์ www.doi.go.th
- สุทธิมาตร จันท์แดง. พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการมีส่วนร่วมในองค์กรอาชญากรรมข้ามชาติ พ.ศ. ๒๕๕๖.
- อำนาจการสอบสวน. (ม.ป.ป.), เผยแพร่ในเว็บไซต์ protests๑.blogspot.com
- อรรถพล ใหญ่สว่าง. บทความทางวิชาการ “หลักนิติธรรม”, เผยแพร่ในเว็บไซต์ www.senate.go.th.
- Albert Venn Dicey, Introduction to the Study of the Law of the Constitution.
- Lon L. Fuller, The Morality of Law, Revised Edition, New Haven: Yale University Press.